

*(Г.О. Шелдагаєва-Петренко,
учитель Херсонської гімназії № 6,
член Міжрегіональної спілки
письменників України МСПС та
Конгресу Літераторів України)*

ДО ПИТАННЯ ПРО КРИТЕРІЇ ВІДБОРУ ЛІТЕРАТУРНИХ ТВОРІВ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ У ШКОЛАХ

У статті викладена думка автора стосовно нагальних питань сучасної літературної освіти та про критерії відбору літературних творів для вивчення в умовах класної кімнати зокрема.

Протягом останніх десятиліть шкільні програми викладання як української, так і зарубіжної літератур пережили безліч перетворень, яких, з огляду на зміни, що відбулися й продовжують відбуватися в суспільстві, не уникнути. Однак, на превеликий жаль, якість та обґрунтованість внесених змін продовжують викликати сумніви, а подеколи й навіть глибоке занепокоєння та обурення української вчительської та батьківської громади. Виникає питання: якщо список авторів та їхніх творів для вивчення в школі затверджується спеціалістами МОН Молодьспорту України, яким механізмом визначення пріоритетності матеріалів користуються фахівці? І взагалі, чи існує такий механізм? Адже в громадянському суспільстві такий механізм мав би бути широко відомим, переконливим та прозорим.

Відомо, наприклад, що в Сполучених Штатах Америки не існує механізмів затвердження літературних творів, обов'язкових для вивчення в школі. Натомість, існують випробувані роками складні й вимогливі механізми відбору навчальних матеріалів **силами практикуючих педагогів**, які розуміють, що високий відсоток навчальних посібників, що пропонуються в галузі, не є апробованим в умовах класної кімнати. До знань про важливість і характеристики систем відбору майбутні вчителі в США

долучаються протягом професійної підготовки. Звичайно, у цьому випадку все залежить від професіоналізму та відповідальності окремого педагога. Але тут, знову ж таки, існують **системи подачі й розгляду скарг** громадян з приводу низької якості навчальних матеріалів. Також, відібрані окремим педагогом матеріали затверджуються після апробації спеціальними шкільними радами фахівців. До того ж, як це не дивно прозвучить, у найдемократичнішому суспільстві світу існує сувора цензура, яка **«наполегливо не рекомендує»** (досл. перекл. автора) до розгляду в школі певні літературні твори. До списку творів *non grata* для вивчення у шкільному віці в США серед 25 найбільш небажаних потрапили, наприклад, *«Над безоднею в житті»* Дж. Д. Селінджера та *«Убити пересмішника»* Харпер Лі [3, 28-29]. Тобто, навіть такі відомі твори високої художньої якості відкинуті педагогами через маркування їх як «суспільно небезпечних» – причому не взагалі, а саме **для вивчення в шкільному колективі в підлітковому віці**. Адже американська батьківська громада не схвалює читання дітьми брудного сленгу, вжитого задля художньої автентичності сюжету Дж. Д. Селінджером (майже весь згаданий сленг «дезодоровано» при перекладі на російську та українську, і для наших школярів твір є цілком безпечним); щодо твору Харпер Лі, американські педагоги дуже обережно ставляться до будь-яких згадувань про расові конфлікти в умовах класної кімнати, наповненої емоційними підлітками з різним кольором шкіри. Взагалі, у мультикультурному суспільстві, що сформувалося й продовжує формуватися в США, будь-які навчальні матеріали, літературні твори зокрема, змушені проходити випробування на їхню потенційну здатність виховувати міжрасову, міжконфесійну, міжнаціональну толерантність, коректність, такт тощо. Зауважимо, що це можливо, знову ж таки, за наявності небайдужих високопрофесійних кадрів освітньої галузі та за умови їхнього відповідального ставлення до своїх обов'язків.

Що ми маємо натомість в Україні? У нашому випадку відсоток апробованих навчальних матеріалів для вивчення в умовах школи теж дуже

низький. Але в нас ситуація значно гірша через те, що в учителя-практика взагалі немає права голосу стосовно відмови від вивчення тих творів, які за певних умов можна вважати небажаними, хоча вони й затверджені міністерством. Скажімо, високохудожній твір М. Булгакова «Майстер і Маргарита» дуже важко сприймається дітьми з сімей віруючих християн: такі учні почуваються ніяково через несхвалення батьками їхнього прочитання твору. Тут, хоч і опосередковано, нівелюється право особистості на свободу совісті. До того ж, суперечки про прочитане поглиблюють конфлікт між дітьми із сімей з різними традиціями виховання: релігійними – з одного боку, світськими – з іншого. Чи ж це допустимо? Подібні питання потребують негайного врегулювання через надання вчителю й дитині права вибору, або рекомендації міністерства стосовно іншого високохудожнього твору того ж автора.

Дійсно, літературознавці стверджують, що художня вага творів є пріоритетною, у той час як про виховну цінність можна взагалі не згадувати на уроці. Однак, реальне життя диктує протилежне: в умовах шкільного вивчення літературних творів виховний аспект має враховуватися в першу чергу. Адже, за Е.-М. Хемінгуеєм, **«усе, що людина прочитала, стає її життєвим досвідом» [2, 279 - 286]**. І не всує за радянських часів літераторів називали «інженерами людських душ». Який же вплив може справити на зростаючу не окріплу душу прочитання «Парфумера» Патріка Зюськінда, що викликає у старшокласника почуття огиди? Або ж які високоморальні цінності можна почерпнути з «Джаккомо» Джеймса Джойса, після прочитання якого діти здивовано знизують плечима? І яких би зусиль не докладав учитель, пояснюючи теорію «потoku свідомості» у творчості Джеймса Джойса, або, скажімо, поняття розгорнутої метафори у творчості Кафки, у дітей усе одно виникає почуття, що вони марно згаяли час на затверджених міністерством авторів. Час, за який учителю держава платить гроші платників податків. А ми ж навели тільки декілька прикладів.

Таким чином, програми з літератури потребують ретельного перегляду. Більше того, деякі аспекти тлумачення окремих творів мають бути апробовані, результати апробації – обговорені педагогами-практиками разом зі спеціалістами з психології та соціальної педагогіки. Причому укладачі програм мають опікуватися не тільки **вихованням міжконфесійної, міжнаціональної, міжрасової толерантності** (що є вкрай необхідним у нашій країні, адже ми, як і весь світ, рухаємося в напрямку мультикультурності), а й **безпечністю рольових моделей поведінки**, представлених героями літературних творів; **відповідністю між ідеями, присутніми в творі, та віком дитини; пріоритетністю сімейних та моральних цінностей** (що представлені, скажімо, у творчості геніального російського письменника Тургенева та інших російських письменників, творчість яких раніше вивчалася – тепер взагалі не вивчається за діючою програмою – і могла б з великою користю й легкістю вивчатися мовою оригіналу: багатомовність збагачує, а не збіднює душу); **принципом посиленості в умовах здоров'язберігаючих технологій** (скільки сторінок творів дитина може прочитати протягом певного часу); **першочерговістю вивчення творів високої художньої якості** (хоча цей принцип не може бути основним у випадку шкільного вивчення з вищезгаданих причин). Важливо також **надавати перевагу оригінальним творам**, а не скороченням, адаптуванням, екранізаціям, хоча останні, у випадку їхньої високої якості, можуть слугувати потужним інструментом підвищення мотивації до прочитання.

Пам'ятаймо також, що вивчення літератури є не тільки потужним інструментом виховання, а й **унікальним медіумом міжкультурного спілкування**: світ літературних знань має бути відкритим, незамкненим. Моральні цінності різних культур в умовах міжкультурного спілкування за допомогою літературних творів збагачують особистість читача, виховують людяність. Саме за потенційною здатністю виховання в учнів **ЛЮДЯНОСТІ** **ЯК НАЙВИЩОЇ МОРАЛЬНОЇ ЯКОСТІ** й варто обирати твори для шкільного

вивчення. Автори та їхні доробки, що так чи інакше підривають моральні устої суспільства, породжують чи поновлюють небезпечні соціальні конфлікти, не можуть бути обраними для розгляду в умовах класної кімнати.

На сьогоднішній день в Україні виховання гідного високоморального громадянина є завданням номер один – адже це запорука виживання нації. За висловлюванням *Дмитра Васильовича Стуса*, українського письменника, мецената, культурного діяча, високоосвіченої людини, *в українському суспільстві на сьогоднішній день існує дефіцит виховання інтелігентності* [1]. Отож, на наше глибоке переконання, саме ретельно відібрані для шкільної програми літературні твори та сумлінно апробовані їх тлумачення мають виконати високу місію виховання душі інтелігентного українського громадянина, відповідального творця долі власної й державної.

1. Дмитро Стус. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.peoples.ru/science/philology/stus/>
2. Писатели США о литературе. Сборник статей. – Москва: «Прогресс», 1974.
3. Gall, Meredith Damien. Handbook for Evaluating and Selecting Curriculum Materials (University of Oregon). – Boston – London – Sydney – Toronto: Allyn and Bacon, Inc., 1981. – 127 p.
4. The Teacher Educator's Handbook. Building a Knowledge Base for the Preparation of Teachers/ edited by Frank B.Murray. - 1st ed.- San Francisco: Jossey-Bass Publishers, 1996. – 757 с.